

اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت اجتماعی

مورد مطالعه: شهر یزد

دکتر مهربان پارسامهر*

امیر مختار اسکندری فرد**

تاریخ دریافت: ۹۰/۱۰/۵

تاریخ پذیرش: ۹۲/۳/۱۱

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین ابعاد اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی در میان شهروندان یزدی صورت گرفته است. بدین منظور برای جمع آوری اطلاعات روش پیمایش به کار رفته است. پرسشنامه این تحقیق از اعتبار و پایایی برخوردار بوده و جامعه نمونه آن از ۳۱۶ نفر از شهروندان یزدی تشکیل شده است که به صورت خوشه‌ای انتخاب شده‌اند. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که ابعاد بین فردی و تعمیم یافته اعتماد اجتماعی در جامعه مورد مطالعه مطلوب نیست و مشارکت اجتماعی نیز در بُعد عینی

Parsamehr@yazduni.ac.ir

skandari_63@yahoo.com

* استادیار دانشگاه یزد.

** کارشناس ارشد جامعه‌شناسی.

نامطلوب است ولی در بُعد ذهنی شرایط بهتری دارد. همچنین ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. نتیجه آزمون تحلیل واریانس چند متغیره نشان داد که ابعاد بین فردی و تعمیم یافته اعتماد با ابعاد ذهنی و عینی مشارکت اجتماعی رابطه معناداری دارند.

واژه‌های کلیدی: اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته، مشارکت

ذهنی، مشارکت عینی

مقدمه

جوامع انسانی در طول تاریخ تطور خود از جامعه سنتی به سوی جامعه مدرن دچار تغییراتی می‌شوند که این تغییرات باعث افزایش اصطکاک اجتماعی بین انسان‌ها شده و در نتیجه گسترش رابطه بین افراد جوامع را به همراه می‌آورد. جامعه ما نیز کم و بیش در طی دهه‌های گذشته شاهد تحولات اجتماعی بوده است که یکی از نتایج آن گسترش و تعمیم تمایزات است که این تحولات عمدتاً بیرونی بوده‌اند. آن چه مسلم است این است که تحولات، مناسبات اجتماعی را از شکل سنتی آن خارج ساخته و جامعه ما دیگر تا حد زیادی اختصاصات یک جامعه سنتی را دست کم در ظاهر امر و در لایه‌های بیرونی مناسبات اجتماعی ندارد (صفری شالی، ۱۳۸۶: ۲۶). در این شرایط متغیر، یکی از مهم‌ترین عواملی که به تداوم حیات جامعه کمک می‌کند، همکاری و مشارکت^۱ میان انسان‌هاست. از منظر جامعه‌شناسی، مشارکت به عنوان فرآیند تعاملی چندسویه مطرح می‌شود، که مداخله و نظارت مردم و قابلیت سیاسی - اجتماعی نظام را در دستیابی به توسعه، همراه با عدالت اجتماعی در پی خواهد داشت (نوروزی و بختیاری، ۱۳۸۸: ۲۵۰). این مفهوم قدمتی به درازای تاریخ زندگی اجتماعی بشر دارد که در طول حیات طولانی خود روند تکامل و دگرگونی را پشت سر گذاشته و به اقتضای شرایط مکانی و

زمانی خود تعاریف گوناگونی به خود دیده است (اکبری، ۱۳۸۳: ۲۷)، باوم را مشارکت اجتماعی را درگیری‌های شهروندان در تصمیم‌گیری‌های عمومی تعریف کرده است (Baum, 2001:184). محسنی تبریزی مشارکت اجتماعی را آن دسته از فعالیت‌های ارادی می‌داند که از طریق آنها اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستا شرکت کرده و به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند (محسنی تبریزی، ۱۳۶۹: ۲۳). کارکردهای گوناگونی را برای مشارکت ذکر کرده‌اند؛ برخی آن را از اصول نخستین توسعه از پایین می‌دانند (لهسایی زاده، ۱۳۸۳: ۱۴) و برخی دیگر معتقدند که جامعه مدنی به واسطه بسط و گسترش مشارکت‌های اجتماعی و نهادهای مدنی تعریف می‌شود (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳: ۲۹۳).

از طرف دیگر اعتماد^۱ اجتماعی یکی از مهمترین مفاهیم سرمایه اجتماعی است (Hickman & Manning, 2005: 54) که مفهوم کانونی در نظریات کلاسیک جامعه شناسی به شمار می‌رود. اعتماد همچنین محور اصلی تئوری‌های نوین سرمایه اجتماعی را تشکیل داده و زمینه تعاملات و روابط اجتماعی را بوجود می‌آورد (معدفر و جهانگیری، ۱۳۸۸: ۴۸). با توجه به تعدد تعریفی که از این مفهوم شده است ارائه تعریفی منسجم و یکپارچه کاری سخت و مشکل است و هر اندیشمند با توجه به رویکردی که انتخاب کرده است به تعریف آن می‌پردازد. اعتماد در زبان فارسی مترادف با تکیه کردن، واگذاشتن کاری به کسی، اطمینان، وثوق، باور و اعتقاد به کار رفته است (عمید، ۱۳۶۹: ۲۰۱).

اریکسون^۲ اعتماد را عبارت از انتظار برآورده شدن نیازهای شخصی و این که می‌شود روی دنیا، یا منابع برآورده کننده خارجی حساب کرد، تعریف می‌کند (امیر کافی، ۱۳۸۰: ۱۰) الیسون و فایرستون^۳ اعتماد را واگذاری منابع به دیگران می‌دانند، با این انتظار که آن‌ها به گونه‌ای عمل خواهند کرد که نتایج منفی به کمترین اندازه ممکن کاهش

---

1. trust

1. Erikson

2. Ellison & Firestone

می‌یابد (همان: ۱۱). اعتماد اجتماعی یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی است که زمینه مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه را فراهم ساخته و مشارکت را در زمینه‌های گوناگون اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی سرعت می‌بخشد و تمایل افراد برای همکاری با گروه‌های گوناگون جامعه را افزایش می‌دهد. از آنجا که تطور و تحول جوامع انسانی از حالت اولیه به مدرن درگرو پیچیدگی روابط، تراکم روابط و ارتباط متقابل بوده است اعتماد اجتماعی به گسترش این روابط و زمینه سازی برای چنین تعاملاتی کمک می‌کند. بدون وجود اعتماد نمی‌توان شاهد تعادل و همبستگی و انسجام اجتماعی در جامعه بود. علاوه بر این، اعتماد از پیش شرط‌های اساسی برای توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی هر جامعه‌ای محسوب می‌شود و با بسط و گسترش آن می‌توان به جای ارزش‌های منفی مانند: دروغ، کلاهبرداری، چاپلوسی، نفاق و غیره، ارزش‌های اخلاقی مثبت مانند: صداقت، راستگویی، انصاف، امانتداری، تعهد و شهامت را در جامعه پروراند (حیدرآبادی، ۱۳۸۹: ۴۰). پایاگاپیتوس و ریالی معتقدند که اعتماد بر بسیاری از نهادهای اجتماعی و هنجارهای اجتماعی مانند: کاهش سطوح انحراف و فساد، مشارکت و توسعه موثر است (Papagapitos & Riley, 2009: 158). در سطح فردی، مردمی که معتقدند در جامعه می‌شود به دیگران اعتماد کرد، دیدگاه مثبت و خوبی نسبت به فعالیت نهادهای دیگر دارند؛ اینان در برنامه‌های اجتماعی و سیاسی و همچنین انجمن‌ها و سازمان‌های شهری بیشتر فعالیت می‌کنند و دیدگاه خوشبینانه‌ای نسبت به امکانات و توانمندی‌های خودشان دارند (اسلندر و رودستین، ۱۳۸۷: ۱۲۹). از کارکردهای اعتماد می‌توان به فراهم کردن زمینه مشارکت و همکاری بین انسان‌ها اشاره کرد (امیر کافی، ۱۳۸۰؛ زتومکا،^۱ ۱۳۸۷). با افزایش اعتماد، می‌توان افزایش پیوند اجتماعی و مشارکت بین افراد را انتظار داشت (ونسترا، ۲۰۰۰؛ پاتنام، ۲۰۰۰). گرچه پژوهش‌های اندکی به رابطه بین سطوح مشارکت اجتماعی و نوع اعتماد

اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ... ۲۵۷

پرداخته‌اند اما تحقیقات بسیاری نشان دادند که اعتماد رابطه‌ای قوی با مشارکت اجتماعی دارد (Hickman & Manning, 2005: 54).

از آنجا که محققان بسیاری به کاهش اعتماد اجتماعی در ایران در دهه‌های اخیر اشاره کرده‌اند (منصوریان و قدرتی، ۱۳۸۸؛ چلبی، ۱۳۸۱؛ معیدفر و جهانگیری، ۱۳۸۸) آنچه که باعث نگرانی است کاهش مشارکت اجتماعی با توجه به رابطه آن با اعتماد است. در پی این مسئله است که در این مقاله کوشش شده است که میزان اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی در بین شهروندان یزدی مورد بررسی و سنجش قرار گیرد و ضمن آن به این پرسش نیز پاسخ داده شود که آیا بین ابعاد این دو متغیر رابطه‌ای وجود دارد یا خیر؟

پیشینه تجربی پژوهش

تحقیقات پیشینی که به بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی پرداخته‌اند این دو متغیر را به طور کلی بررسی کرده‌اند و کمتر به ابعاد و رابطه آنها پرداخته‌اند. برخی نیز اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی را در مفهوم کلی سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار داده‌اند. در میان پژوهشگران داخلی از کیا و غفاری (۱۳۸۰) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که با فراتر رفتن اعتماد اجتماعی از محدوده خانواده و نظام خویشاوندی به حوزه‌های بسیط تر در مقیاس‌های فرامحلی، مشارکت اجتماعی افزایش می‌یابد، از طرف دیگر افزایش میزان مشارکت در بازتولید و ارتقای اعتماد اجتماعی نیز موثر است.

موسوی (۱۳۸۵) در پژوهشی دیگر در پی بررسی این مسئله است که آیا تئوری سرمایه اجتماعی تبیین کننده مشارکت اجتماعی در ایران می‌باشد؟ به عقیده او با تعمق در مفهوم مشارکت به این نتیجه می‌رسیم که جز جدایی ناپذیر مشارکت اجتماعی چیزی جز تعاملات بین افراد نیست که در پی دستیابی به نفعی جمعی هستند. نتایج تحقیق او نشان داد که مشارکت اجتماعی تحقق نمی‌یابد مگر با وجود مولفه‌های سرمایه اجتماعی از قبیل اعتماد اجتماعی. در پژوهشی دیگر محمودیان (۱۳۶۹) اعتماد متقابل اجتماعی را

یکی از عوامل بوجود آورنده مشارکت اجتماعی معرفی می‌کند که رابطه‌ای مستقیم با همدیگر دارند. نتایج تحقیق او مبانی نظری را تایید می‌کند و رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی را به اثبات می‌رساند. کوثری (۱۳۷۵) در پژوهش دیگری متغیرهای متعددی مانند: پیوستگی اجتماعی، رضایت از زندگی، رضایت از ادارات و اعتماد اجتماعی را به عنوان متغیرهای اثر گذار بر مشارکت اجتماعی مورد بررسی قرار داده است. نتایج تحقیق او نشان داد که بین اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.

نوروزی و بختیاری (۱۳۸۸) در بررسی عوامل اثر گذار بر مشارکت، اعتماد اجتماعی را به عنوان یکی از متغیرها در کنار متغیرهایی مانند: بیگانگی اجتماعی، تعلق اجتماعی، اقناع گرایی، تقدیر گرایی و طبقه اجتماعی مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که اعتماد اجتماعی با مشارکت اجتماعی رابطه مستقیم و معناداری دارد. سفیری و صادقی (۱۳۸۸) در پژوهشی دیگر به بررسی عوامل موثر بر مشارکت اجتماعی در جامعه مورد نظر پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که اعتماد اجتماعی به عنوان بُعدی از سرمایه اجتماعی به همراه احساس بی قدرتی و خودپنداره رابطه معناداری با مشارکت اجتماعی دارد. علی پور و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیق خود "اعتماد و مشارکت" به این نتیجه رسیدند که بین اعتماد اجتماعی در سه بُعد متفاوت آن (فردی، تعمیم یافته و نهادی) و مشارکت اجتماعی سازمان یافته رابطه معناداری وجود دارد. در تحلیل رگرسیونی از میان ابعاد اعتماد، اعتماد تعمیم یافته به همراه پایگاه اقتصادی و اجتماعی بهترین پیش بینی کننده برای مشارکت اجتماعی بوده‌اند.

از میان پژوهشگران خارجی گیلبرتسون و مینینگ^۱ (۲۰۰۶) در پژوهش خود "مشارکت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در گروه‌های اجتماعی ناحیه زغال‌خیز یورکشایر جنوبی" به این نتیجه رسیدند که اعتماد اجتماعی به عنوان یکی از مولفه‌های سرمایه

---

1. S. Gilbertson & S. Manning

اجتماعی با مشارکت در برخی از گروه‌های اجتماعی مانند گروه‌های مذهبی و تربیتی رابطه دارد. چانن^۱ (۲۰۰۰) در پژوهش دیگری به بررسی رابطه بین همکاری و مشارکت با اعتماد معلمان مقطع ابتدایی اوهایو آمریکا پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد که بین سطوح همکاری و مشارکت و اعتماد چه در میان دانش آموزان و چه در میان والدین آنها رابطه معناداری وجود دارد. از دیگر نتایج این تحقیق این بود که اعتماد به والدین تاثیر بیشتری بر همکاری آنها با مدارس داشته است. اسلانر و براون^۲ (۲۰۰۵) در پژوهشی با عنوان "نابرابری، اعتماد و اشتغال مدنی" به بررسی اسنادی این سه متغیر در دهه‌های ۱۹۷۰، ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ در آمریکا پرداختند. آنان با بررسی ادبیات مربوط به اعتماد اجتماعی و مشارکت که به نقش اعتماد در مشارکت و نقش نابرابری در اعتماد اشاره دارد به این نتیجه رسیدند که در آمریکا در طی این سه دهه، نابرابری تعیین کننده‌ای مهم برای اعتماد بوده است و اعتماد اجتماعی تأثیری مهم بر مشارکت‌های اجتماعی مانند مشارکت سیاسی داشته است.

مبانی نظری

اعتماد اجتماعی

اندیشه اعتماد اندیشه جدیدی نیست و ریشه در گذشته‌های دور دارد. جامعه‌شناسان کلاسیک مساله اعتماد را در رابطه با نظم اجتماعی و از منظر کلان مورد بررسی قرار داده‌اند. مهم‌ترین مساله برای بنیان‌گذاران جامعه‌شناسی، اعتماد و همبستگی اجتماعی است، یعنی بدون انسجام و نوعی اعتماد، پایداری نظم اجتماعی غیر ممکن است (میزتال، ۱۳۸۰، ۵۹). در میان اندیشمندان کلاسیک، جورج زیمل^۳ با طرح مبادله و بیان منافع پشت سر آن، اعتماد را یکی از مهمترین ضرورت‌های مبادله قلمداد می‌کند. برای

---

2. M. M. Tschanen

3. E. M.uslaner & M. Brown

3. G. Simmel

او مبادله رابطه اجتماعی مسلط در جوامع مدرن است که از کارکردهای آن می‌توان به ایجاد پیوندی درونی میان افراد اشاره نمود. او معتقد است که یکی از شرایط مبادله در جهان امروز اعتماد است که بدون آن، جامعه تجزیه می‌گردد. بنابراین از نظر زیمل اعتماد یکی از نیروهای ترکیبی درون جامعه و شکلی از اعتقاد است که به مثابه وابستگی مطمئن به یک فرد یا یک اصل تعریف می‌گردد و زمینه همکاری و پیوند میان افراد جامعه را مهیا می‌سازد (همان: ۶۳). از نظر کلاوس افه^۱ "اعتماد به معنای باور به عملی است که از دیگران انتظار می‌رود. وی همچنین اعتماد را فرضی، شناختی می‌داند که کنشگران فردی یا جمعی/گروهی در تعامل با دیگران به کار می‌بندند" (افه، ۱۳۸۴: ۲۰۸). او در توجیه ضرورت نیاز به عنصر اعتماد در جامعه، به نیازهای کلان جامعه برای برقراری نظم اشاره می‌کند و با فرض این که اعتماد در هر جامعه‌ای موجود است، فعال نمودن و حفظ آن را به جای ایجاد آن امر صحیح‌تری می‌داند (همان: ۲۰۵). از نظر جانسون^۲ "اعتماد یک ویژگی شخصی ثابت و بلا تغییر نیست، بلکه جنبه‌ای از روابط است که پیوسته در حال تغییر بوده و برای ایجاد ارتباط، فرد باید بتواند فضایی آکنده از اعتماد را ایجاد کند که ترس از طرد شدن را کاهش و امید به پذیرش و حمایت و تأیید را افزایش دهد" (Jansen, 1993: 66). او معتقد است که اولین بحرانی که فرد در روابط خود بیشتر با آن مواجه می‌گردد مربوط به توانایی شخص در اعتماد کردن است. برای ایجاد ارتباط، فرد باید بتواند فضایی آکنده از اعتماد را ایجاد کند که ترس‌های خود و دیگری از طرد و دفع شدن را کاهش داده و امید به پذیرش، حمایت و تأیید را ارتقاء بخشد بر همین اساس، معتقد است که یک رابطه مبتنی بر اعتماد باید دارای جنبه‌های، صراحت و باز بودن، سهم کردن، پذیرش، حمایت، تمایلات همکاری جویانه، رفتار مبتنی بر اعتماد و رفتار قابل اعتماد باشد (همان: ۶۸). به عقیده باربر^۳ سه نوع انتظار

---

1. C. Offe
2. D. Jansen
3. B. Barber

وجود دارد که صفات اساسی اعتماد را تشکیل می‌دهد، کلی‌ترین انتظار، انتظار پایداری و تحقق نظم اجتماعی، اخلاقی و طبیعی است، دومین انتظار، انتظار اجرای نقش تکنیکی کسانی است که همراه با ما در روابط و نظام‌های اجتماعی وارد شده‌اند، و سرانجام سومین آن انتظاراتی است که طرفین تعامل، وظایف و مسولیت‌های خود را انجام می‌دهند. یعنی تکالیف و وظایفی که افراد را موظف می‌کند علایق دیگران را بر علایق فردی ترجیح بدهند.

از نظر وی اعتماد نیز با توجه به سه گونه انتظار یاد شده می‌تواند ابعاد متفاوتی به شرح ذیل داشته باشد،

الف) اعتماد به صداقت و درستی و پابندی بر اصول اخلاقی در روابط

ب) اعتماد به کارایی و کارآمدی یا توانایی اجرای وظایف محوله نقش

ج) ترجیح منافع جمعی به منافع فردی (هزار جریبی، ۱۳۸۸: ۲۵).

آنتونی گیدنز^۱ در تعریف اعتماد به فرهنگ آکسفورد استناد می‌کند و "اعتماد را به عنوان اطمینان یا اتکا به نوعی کیفیت، یا صفت و یا اطمینان به حقیقت عبارت یا گفته‌ای توصیف می‌کند. به اعتقاد وی اعتماد نوع خاصی از اطمینان است و چیزی یکسره متفاوت از آن نیست (گیدنز، ۱۳۸۴: ۳۷). "از نظر گیدنز" اعتماد در جوامع ماقبل نوین از اهمیت کمتری در مقایسه با جوامع نوین برخوردار است، چرا که افراد هر چه فاصله زمانی- مکانی بیشتری از هم داشته باشند، به اعتماد بیشتری نیاز خواهند داشت. در جوامع ماقبل نوین که خصلتی محلی و بومی دارند و کنش‌های متقابل بیشتر در سطح محلی و رو در رو رخ می‌دهند، در روابط اجتماعی افراد چنان صراحت و شفافیتی به چشم می‌خورد که نیازی به اعتماد ندارند، زیرا این اعتماد به طور طبیعی وجود دارد اما در جوامع بزرگ و گسترده که روابط اجتماعی در فاصله زمانی و مکانی بسیار دوری انجام می‌گیرد و افراد درگیر این روابط کمتر با یکدیگر آشنایی چهره به چهره دارند، به

اعتماد از طریق نظام‌های پولی و حقوقی بسیار نیازمند هستند" (به نقل از ریتزر، ۱۳۸۶: ۷۶۷).

گیدنز در مباحث خویش بین دو نوع اعتماد تمایز قائل می‌شود، اعتماد به افراد خاص و اعتماد به افراد یا نظام‌های انتزاعی. اعتماد انتزاعی در برگیرنده آگاهی از مخاطره و فرد مورد اعتماد است. پس در حالی که کنشگر می‌تواند به راحتی در مورد میزان ارزش اعتماد به افراد خاص قضاوت کند، می‌تواند درباره میزان ارزش اعتماد نسبت به دیگران تعمیم یافته نیز دارای ایده‌ها و باورهایی باشد. افراد همچنین می‌توانند درباره میزان ارزش اعتماد نسبت به نظام‌های انتزاعی نظیر نهادها نیز دارای باورهایی باشند. از این فرآیند می‌توان به عنوان سطح نهادی اعتماد نام برد. این همان چیزی است که گیدنز آن را ایده اعتماد به نظام‌های تخصصی می‌نامد. یعنی ممکن است کنشگر از فردی که اتومبیل یا خانه او را ساخته، شناختی نداشته باشد ولی نسبت به نظام استاندارد، تنظیم قواعد و قوانین، نظارت و کنترل کیفیت، دارای میزانی از اعتماد باشد (شارع پور، ۱۳۸۰: ۱۰۴). او اعتماد را عامل احساس امنیت وجودی می‌داند که موجود انسانی منفرد را در نقل و انتقال‌ها در بحران‌ها و در حال و هوای آکنده از خطرهای احتمالی قوت قلب می‌بخشد و به پیش می‌برد (گیدنز، ۱۳۷۸: ۶۳).

دیدگاه مطرح دیگر در این زمینه مربوط به نظریه پردازان نظریه کنش عقلانی است. آنان به طور کلی بر این اصل تاکید دارند که انسان‌ها در مورد تصمیم‌گیری و گزینش در مورد چند کار یا انتخاب، به آن کاری دست می‌زنند که احتمال موفقیت در آن بیشتر بوده و احتمال شکست و آسیب دیدن در آن کمتر است. در این دیدگاه کنشگران، انسان‌های هدفمندی به نظر می‌رسند که با داشتن اهداف و آرمان‌های مشخص در جهت رسیدن به آنها تلاش می‌کنند این دیدگاه همیشه بر مفهوم کنشگران هدفمند و "نیتمند" تاکید می‌کند و زندگی اجتماعی را حاصل انتخاب‌های عقلانی افراد می‌داند (اجاقلو،

۱۳۸۴: ۹۷). از نظریه پردازان این دیدگاه می‌توان به کلمن^۱ و گامبتا^۲ اشاره نمود. کلمن به طور کلی شیوه روانشناختی مبادله را مبنای تحلیل‌های خود قرار داده است. به نظر کلمن "در هر رابطه مبتنی بر اعتماد دست کم دو جزء وجود دارد: اعتماد کننده و اعتماد شونده و فرض بر این است که در کنش، هر دو جزء هدفمند بوده و به دنبال ارضای نیازهای خود هستند. طرف اعتماد کننده باید تصمیم بگیرد که با دیگری وارد معامله شود یا نه (یعنی خطر را بپذیرد یا نه) و طرف اعتماد شونده نیز باید بین حفظ اعتماد و یا شکستن آن دست به انتخاب بزند. بنابراین یک رابطه مبتنی بر اعتماد، یک رابطه دوجانبه است (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۷۱). به عقیده کلمن "در یک رابطه مبتنی بر اعتماد ما با کنشگرانی عقلانی مواجه هستیم، در این رابطه اگر برای کنشگر شانس پیروزی در مقایسه با شانس شکست بیشتر باشد اعتماد خواهد کرد، زیرا او موجودی عقلانی است و باید اعتماد کند. این بیان ساده مبتنی بر اصل به حداکثر رساندن سودمندی در شرایط ریسک است. اعتماد کننده بالقوه باید بین اعتماد نکردن (که در این صورت هیچ تغییری در سودمندی او حاصل نمی‌شود) و اعتماد کردن (که در این صورت به کنش طرف مقابل بستگی دارد) تصمیم‌گیری کند. گامبتا نیز معتقد است آنچه که امکان آسیب دیدن افراد در جامعه را کاهش می‌دهد اعتماد کردن افراد به یکدیگر می‌باشد و همین اعتماد به وجود آمده بین افراد، پیش شرط مشارکت در زمینه‌های گوناگون است (انعام، ۱۳۸۱: ۴۲). فرانسیس فوکویاما^۳ "اعتماد را به عنوان انتظاری که در یک جامعه از رفتار مقرراتی، مسئولانه و همیارانه بخشی از اعضای دیگر جامعه که بر هنجارهای مشترک عام مبتنی است، تعریف می‌کند" (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۰). فوکویاما «شبکه اعتماد» را یکی از مفاهیم مهم در تبیین سرمایه اجتماعی می‌داند، شبکه اعتماد عبارت است از: گروهی که بر اساس اعتماد متقابل به یکدیگر، از اطلاعات، هنجارها و ارزش‌های یکسانی در تبادلات فی‌مابین خود استفاده می‌کنند. از این‌رو، اعتماد فی‌مابین نقش زیادی در تسهیل فرایندها

---

1. J.coleman
2. Gambeta
3. F.Fukuyama

و کاهش هزینه‌های مربوط به این‌گونه تبادلات دارد. شبکه اعتماد می‌تواند بین افراد یک گروه و یا بین گروه‌ها و سازمان‌های گوناگون به وجود آید. فوکویاما معتقد است که "قبل از ورود به هر سیستم تجاری یا اجتماعی، باید اطلاعات کافی درباره شبکه‌های اعتماد موجود در آن سیستم و ویژگی‌های آن به دست آورد؛ زیرا اعتماد را پایه هر گونه مبادلات اقتصادی و اجتماعی می‌داند" (به نقل از رجب‌لو، ۱۳۸۵: ۸۵). پیوتر زتومکا^۱ "اعتماد و اعتماد کردن را نوعی استراتژی مهم در مواجهه با شرایط نامعین و کنترل آینده می‌داند (زتومکا، ۱۳۸۷: ۲۹). از نظر زتومکا اعتماد اجتماعی دارای کارکردهای بسیاری برای جامعه است. او در بحث از اعتماد به شرکا معتقد است که اعتماد به دیگران موجب بروز کنش‌های مثبت نسبت به یکدیگر می‌شود، عاملیت انسانی را آزاد و بسیج می‌نماید و موجب خلاقیت، پویایی، نوآوری و عملگرایی کارفرمایان معطوف به دیگران می‌شود. اعتماد عدم قطعیت و مخاطره‌ای که کنش‌ها را احاطه نموده‌اند تقلیل می‌دهد و باعث می‌شود که در برخورد و کنش با دیگران باز و آزادتر عمل کنیم و برای شروع تعامل اجتماعی آمادگی بیشتری پیدا کنیم (زتومکا، ۱۳۸۷: ۱۸۳). به عقیده او اعتماد نه تنها برای شرکا بلکه برای اجتماعات گسترده‌تر کارکردهای مهمی دارد. در درجه اول اعتماد باعث مردمداری، مشارکت با دیگران در اشکال گوناگونی از انجمن‌ها، تقویت شبکه‌ای از پیوندهای بین شخصی و بسط تعاملات اجتماعی می‌شود. همچنین اعتماد زمینه را برای افزایش تماس‌های صمیمی و گرم بین شخصی فراهم می‌کند. در درجه دوم اعتماد گسترش ارتباطات را تسهیل می‌نماید و بر نشانه‌های مربوط به غفلت جمعی که مانع کنش جمعی خود انگیخته هستند، غالب می‌شود. سوم این که فرهنگ اعتماد پیوستگی فرد به اجتماع (خانواده، کشور، کلیسا و...) را تقویت می‌کند، بر احساسات مربوط به هویت تاثیر می‌گذارد، و تجانس جمعی مستحکمی را ایجاد می‌نماید که موجب تعاون، کمک متقابل و حتی آمادگی برای ایثار و از خود گذشتگی به خاطر دیگران می‌شود.

چهارم این که وقتی فرهنگ اعتماد محقق می‌شود، هزینه‌های انجام امور به میزان زیادی کاهش می‌یابد و فرصت برای تعاون و همکاری را افزایش می‌دهد. از طرف دیگر بی‌اعتمادی سرمایه اجتماعی را دچار فرسایش می‌کند و موجب انزوا، تجزیه و شکست انجمن‌ها و نابودی شبکه‌های بین شخصی می‌شود، مسیرهای ارتباطات را مسدود می‌کند و موجب جدایی اعضای جامعه از یکدیگر می‌شود (همان: ۱۸۶ و ۱۸۷). رابرت پاتنام^۱ اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی را در سطح کلی تر سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار داده است. به عقیده او همکاری داوطلبانه در جامعه‌ای که سرمایه اجتماعی عظیمی را در شکل هنجارهای عمل متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی به ارث برده است بهتر صورت می‌گیرد. سرمایه اجتماعی که اعتماد یکی از ابعاد برجسته آن است، با تسهیل اقدامات، کارایی جامعه را بهبود می‌بخشد و هزینه مبادلات و همکاری‌های محلی را کاهش می‌دهد و همکاری ارادی را تسهیل می‌کند (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۸۵). از نظر پاتنام سرمایه اجتماعی ویژگی‌هایی مانند شبکه روابط، هنجارها و اعتماد اجتماعی است که همکاری و هماهنگی برای منافع اجتماعی را تسهیل می‌کند (پاتنام، ۲۰۰۰: ۲۱). اینگلههارت^۲ نیز معتقد است که اعتماد به یکدیگر، شرط تشکیل روابط ثانوی است که به نوبه خود برای مشارکت موثر در هر گونه دموکراسی وسیع لازم است. به اعتقاد او نهادهای دموکراتیک به ویژگی‌های فرهنگی پایدار مانند رضایت از زندگی و اعتماد متقابل وابسته‌اند و فرهنگ مدنی که با سه شاخص اعتماد، رضایت زندگی و حمایت شناخته می‌شود با تداوم نهادهای دموکراتیک رابطه قوی دارد (اینگلههارت، ۱۳۷۴: ۲۳-۳۵). به اعتقاد او رضایت از زندگی، رضایت اجتماعی، فضای باز ارتباطات، حمایت از نظم اجتماعی موجود و اعتماد با یکدیگر مرتبط هستند و نگرش‌های مثبت به جهانی که شخص در آن زندگی می‌کند را تشکیل می‌دهند. او عقیده دارد که سطوح نسبتاً پایین

---

1. R. putnam
2. R. ingelhart

انتشار و اعتماد، موجب می‌شود که شخص به احتمال زیاد نظام ساختار موجود را نپذیرفته و دچار حالت آنومی و یا بیگانگی اجتماعی شود (قدیمی، ۱۳۸۶: ۳۳۶).

مشارکت اجتماعی

آلن بیرو در تعریف مفهوم مشارکت آن را به معنای " سهمی در چیزی یافتن و از آن سود بردن و یا در گروهی شرکت جستن و بنابراین با آن همکاری داشتن " می‌داند. به همین جهت، از دیدگاه جامعه‌شناسی، باید بین مشارکت به عنوان حالت یا وضع (امر شرکت کردن) و مشارکت به عنوان عمل و تعهد (عمل مشارکت) تمیز قائل شد. مشارکت در معنای اول از تعلق به گروهی خاص و داشتن سهمی در هستی آن خبر می‌دهد و در معنای دوم، داشتن شرکتی فعالانه در گروه را می‌رساند و به فعالیت اجتماعی انجام شده نظر دارد» (بیرو، ۱۳۷۵: ۲۵۷) سالکی نیز به بُعد فعال مشارکت توجه نموده و آن را از نظر تعهد بررسی می‌کند. به نظر وی « مشارکت در کارهای اجتماعی به معنی نوعی تعهد و قبول مسئولیت فردی و اجتماعی است که هر کدام از ما ناگزیریم آن را بپذیریم. این تعهد و مسئولیت می‌تواند در شکل کار و فعالیت معین یا نامحدودی صورت پذیرد که شمار زیادی از این وظایف جنبه اخلاقی و اجتماعی داشته و تعدادی نیز فرم حقوقی و اقتصادی به خود می‌گیرند» (سالکی، ۱۳۶۹: ۲۳). جیمز فریزر^۱ مشارکت را با توسل به انگیزه اقتصادی و مادی عامل کنش تعریف می‌کند هرچند معتقد است که فرهنگ نیز می‌تواند در آن سهمی داشته باشد، بر اساس این دیدگاه اگر رضایت متقابل حاصل نشود هیچ نوع مشارکتی ایجاد نخواهد شد و هر فرد باید برای دستیابی به سود بهایی بپردازد؛ بها را علاوه بر پاداش‌های بالقوه کوششی می‌دانند که برای جلب رضایت به کار می‌رود. این نظریه بر مشارکت مبتنی بر اراده نیز تاکید دارد و معتقد است که رفتارهای روزمره به صورت پاسخی به خواهش‌ها و محاسبات فرد دیده می‌شوند (علی پور، ۱۳۸۸: ۱۱۸). در

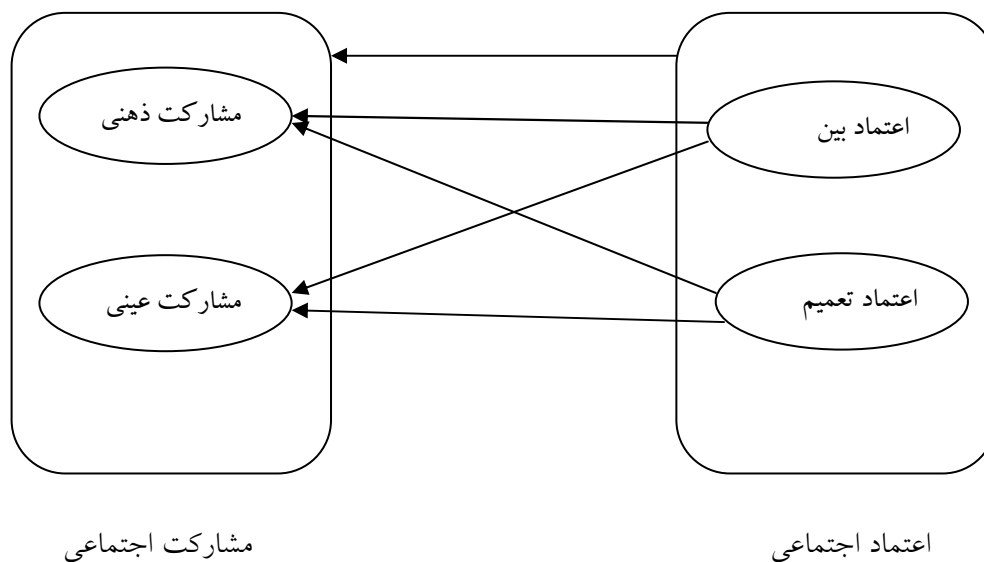
اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ... ۲۶۷

نگاهی دیگر مشارکت را فرایند آگاهانه تقسیم قدرت و منابع کمیاب و فراهم سازی فرصت برای رده‌های پایینی جمعیتی جهت بهبود شرایط زندگی آنان عنوان کرده‌اند. وقتی مشارکت را به عنوان فراگرد نیرومند سازی در نظر می‌گیریم مشارکت مبتنی بر سه ارزش «سهیم کردن مردم در قدرت و اختیار، راه دادن مردم برای نظارت بر سرنوشت خویش و بازگشودن فرصت‌های پیشرفت به روی رده‌های زیرین جامعه خواهد بود (طوسی، ۱۳۷۰: ۸).

به عقیده پاتنام سرمایه اجتماعی ویژگی‌هایی مانند شبکه مشارکت، هنجارها و اعتماد اجتماعی است که همکاری و هماهنگی برای منافع اجتماعی را تسهیل می‌کند (پاتنام، ۲۰۰۰: ۲۱) به عقیده او شبکه‌های مشارکت تاثیر قدرتمندی در جامعه دارند. این شبکه‌ها هزینه بالقوه عهد شکنی در هر معامله‌ای را افزایش می‌دهند و فرصت طلبی که فرد انتظار دارد از دیگر معاملات همزمان و آینده‌اش نصیبش شود را به خطر می‌اندازند. شبکه‌های مشارکت هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کنند. هموطنانی که در بسیاری از زمینه‌های اجتماعی ارتباط متقابل دارند آماده‌اند تا هنجارهای قوی رفتار متقابل را توسعه دهند و انتظارات متقابل‌شان را در بسیاری از ارتباطات تقویت کننده همکاری، منعکس کنند. علاوه بر این شبکه‌های مشارکت، ارتباطات را تسهیل می‌کنند و جریان اطلاعات را در مورد قابل اعتماد بودن افراد بهبود می‌بخشند و اجازه می‌دهند که حسن شهرت به دیگران انتقال یافته و پالایش شود (پاتنام، ۱۹۹۵: ۲۹۷-۲۹۹). به عقیده او آنچه باعث افزایش شبکه‌های مشارکت می‌شود اعتمادی است که در غالب همکاری‌های اجتماعی و تعاونی ایجاد می‌شود. به باور او شبکه‌های مشارکت هنجارهای محکمی از بده بستان‌های عمومیت یافته را رواج داده و پیدایش اعتماد اجتماعی را ترغیب می‌کنند و موجب تسهیل همکاری، هماهنگی، ارتباطات و افزایش اعتبار گردیده و از این طریق معضل کنش جمعی را ممکن می‌سازند (همان: ۲۰۱). بنابراین می‌توان بیان کرد که مشارکت اجتماعی فرایندی سازمان یافته است که در آن تبادلات بین افراد، بر اساس میزان اعتمادی که به یکدیگر دارند و از روی آگاهی شکل می‌گیرد.

چارچوب نظری پژوهش

به منظور طرح فرضیات پژوهش و تبیین رابطه بین متغیرها در چارچوب نظری پژوهش حاضر از دیدگاه‌های گوناگونی استفاده شده است. از دیدگاه جانسون اعتماد اجتماعی به عنوان یکی از ویژگی‌های روابط اجتماعی، امری ضروری برای برقراری ارتباط به شمار می‌رود. باربر یکی از ابعاد اعتماد را ترجیح منافع جمعی بر منافع فردی می‌داند و معتقد است که این امر افزایش رابطه فرد با گروه و در نتیجه مشارکت بیشتر فرد در امور اجتماعی را در پی خواهد داشت. کلمن اعتماد را عاملی مهم در روابط اجتماعی می‌داند که فرد مشارکت کننده آن را در همه تعاملات اجتماعی خود در نظر خواهد گرفت. گامبتا صراحتاً بر نقش مثبت اعتماد بر مشارکت اشاره دارد و فوکویاما اعتماد فی مابین افراد را عاملی مهم در تسهیل فرآیند روابط اجتماعی و در نتیجه مشارکت بیشتر می‌داند. پاتنام اعتماد را باعث کاهش هزینه‌های مبادلات و همکاری‌های اجتماعی می‌داند. با توجه به دیدگاه‌های گوناگون مطرح شده مدل تحلیلی پژوهش به شکل زیر ارائه می‌گردد:

نمودار ۱- مدل تحلیلی پژوهش

اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ... ۲۶۹

با توجه به پیشینه تجربی و نظری و مدل تدوین شده تحقیق یک سوال و دو فرضیه را می‌توان مطرح نمود،

سوال، وضعیت اعتماد اجتماعی (بین شخصی و تعمیم یافته) و مشارکت اجتماعی (ذهنی و عینی) در شهر یزد چگونه است؟

فرضیه اول: به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی در شهر یزد رابطه وجود دارد.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد بین ابعاد اعتماد اجتماعی (بین شخصی و تعمیم یافته) و ابعاد مشارکت اجتماعی (ذهنی و عینی) در شهر یزد رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به موضوع پژوهش که بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی در بین شهروندان یزدی بوده است، این پژوهش با رویکردی کمی و به روش توصیفی - پیمایشی انجام شده است. ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق، پرسشنامه می‌باشد. در این پژوهش ابزار تحقیق (پرسشنامه) شامل سه بخش ۱- پرسش‌های مربوط به سنجش میزان اعتماد اجتماعی ۲- پرسش‌های در مورد سنجش مشارکت اجتماعی با پاسخ پنج گزینه‌ای بر مبنای طیف لیکرت و ۳- پرسش‌هایی مربوط به سنجش اطلاعات زمینه‌ای بوده است. جامعه آماری این پژوهش را شهروندان یزدی تشکیل داده‌اند که براساس سرشماری سال ۱۳۸۵ برابر با ۴۳۲۱۹۴ نفر بوده‌اند که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۱۶ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای انتخاب نمونه از شیوه نمونه خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده شده است. در این تحقیق، برای سنجش اعتبار از اعتبار صوری استفاده شده است «منظور از اعتبار صوری، شناسایی اعتبار شاخص‌ها یا معرف‌های پژوهش است، از طریق مراجعه به داوران و وفاق آنان در مورد بررسی شاخص‌ها، که دلیلی بر اعتبار آنها است (ساروخانی، ۱۳۸۰: ۱۳۹). برای سنجش پایایی از ضریب آلفای کرونباخ

استفاده شده است. برای برآورد پایایی، تعداد ۳۵ پرسشنامه در مرحله پیش آزمون مورد استفاده قرار گرفت. میزان آلفای کرونباخ هر یک از متغیرهای تحقیق در جدول (۱) آورده شده است. تجزیه و تحلیل آماری داده‌های این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد و در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام شده است. یافته‌های توصیفی دربرگیرنده اطلاعاتی در خصوص تعداد آزمودنی‌ها و سئوالات پرسشنامه از لحاظ درصد و فراوانی، میانگین بوده و در آمار استنباطی از آزمون t تک نمونه‌ای، ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل واریانس چند متغیره یا (Manova) استفاده شده است.

جدول ۱- متغیرها، تعداد گویه و میزان آلفای کرونباخ آنها

متغیرها	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
اعتماد شخصی	۱۲	۰/۸۷۴
اعتماد تعمیم یافته	۲۸	۰/۹۳۶
مشارکت ذهنی	۵	۰/۶۹۱
مشارکت عینی	۱۱	۰/۶۹۷

تعریف مفاهیم

اعتماد اجتماعی، اعتماد را می‌توان حسن ظن فرد نسبت به سایر اعضای جامعه تعریف کرد که این امر موجب گسترش و تسهیل روابط اجتماعی فرد با آن‌ها می‌شود (امیرکافی، ۱۳۸۰: ۱۲). این متغیر در دو بُعد اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته به صورت زیر مورد سنجش قرار گرفته است.

اعتماد بین شخصی، چلبی اعتماد بین شخصی را اطمینان به نزدیکان و اعضای خانواده، بستگان و دوستان می‌داند (چلبی: ۱۳۷۵)، به عبارت دیگر این نوع اعتماد بیشتر در روابط فرد با نزدیکان، آشنایان و دوستان وجود دارد. برای سنجش این مفهوم ۱۲ سوال مطرح شده است که میزان اعتماد شخص پاسخگو را می‌سنجند.

اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ... ۲۷۱

اعتماد تعمیم یافته، منظور از اعتماد در سطح عام یا تعمیم یافته به سطح اطمینانی مربوط می‌شود که یک فرد نسبت به عموم مردم و آن‌هایی که نمی‌شناسد دارد، مثل اعتماد به سازمان‌ها و موسسات جامعه، مغازه داران، رانندگان، پلیس، رسانه‌ها، معلمین و غیره (زین آبادی، ۱۳۸۷: ۳۷). برای سنجش اعتماد تعمیم یافته از ۲۸ سوال که میزان اعتماد فرد را به مردم جامعه، موسسات و... را می‌سنجند بهره برده شده است.

مشارکت اجتماعی، مشارکت اجتماعی در بر گیرنده انواع کنش‌های فردی - گروهی به منظور دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و تاثیر نهادن بر فرآیندهای تصمیم‌گیری درباره امور عمومی است که در دو سطح ذهنی و عینی مطرح است. مشارکت ذهنی همان تمایل فرد به مشارکت اجتماعی است. اما مشارکت عینی به صورت عضویت، نظارت، اجرا و تصمیم‌گیری بروز می‌کند (موسوی، ۱۳۸۵: ۷۹). برای سنجش بُعد ذهنی مشارکت اجتماعی از ۵ گویه و برای سنجش مشارکت عینی از ۱۱ گویه استفاده شده است.

یافته‌ها

بر اساس داده‌های جمعیت شناختی جامعه مورد بررسی از نظر وضعیت سنی بر اساس گروه‌های سنی پنج ساله ۰/۳ درصد کمتر از ۱۵ سال، ۱۶/۵ درصد بین ۱۶ تا ۲۰ سال، ۲۵ درصد بین ۲۱ تا ۲۵ سال، ۲۰/۳ درصد بین ۲۶ تا ۳۰ سال، ۷/۹ درصد بین ۳۱ تا ۳۵ سال، ۹/۵ درصد بین ۳۶ تا ۴۰ سال، ۵/۴ درصد بین ۴۱ تا ۴۵ سال، ۴/۱ درصد بین ۴۶ تا ۵۰ سال، ۶ درصد بین ۵۱ تا ۵۵ سال و ۵/۱ درصد بالاتر از ۵۵ سال سن داشتند. از نظر جنسیت ۴۱/۵ درصد مرد و ۵۸/۵ درصد زن بودند. بر اساس وضعیت تاهل ۳۸/۶ درصد مجرد و ۶۱/۴ درصد متاهل بودند. بر اساس مذهب ۹۷/۵ درصد شیعه، ۰/۹ درصد سنی و ۱/۶ درصد پیروان سایر مذاهب بودند. از نظر وضعیت قومی ۹۶/۸ درصد فارس، ۱/۶ درصد ترک، ۱/۳ درصد لر و ۰/۳ درصد سایر اقوام بوده‌اند.

برای پی بردن به وضعیت ابعاد اعتماد اجتماعی در بین شهروندان یزدی از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. این آزمون زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که یک نمونه از جامعه داریم و می‌خواهیم میانگین آن را با یک حالت معمول و رایج، استاندارد و یا حتی یک عدد فرضی و مورد انتظار مقایسه کنیم (صفری شالی و گنجابی، ۱۳۸۸: ۵۳۸). بدین منظور برای بدست آوردن نمره استاندارد، نمره میانه هر یک از ابعاد را محاسبه نموده و از آن در آزمون t تک نمونه‌ای استفاده نموده‌ایم.

جدول ۲- آزمون t تک نمونه‌ای ابعاد اعتماد اجتماعی

متغیر	T	تفاوت میانگین	نمره استاندارد	میانگین	Sig
اعتماد بین شخصی	-۶۸/۳۴۴	-۱۵/۳۸۶	۳۶	۲۰/۶۱	۰/۰۰۰
اعتماد تعمیم یافته	-۶۶/۹۰۷	-۳۷/۶۹۶	۷۴	۳۶/۳۰	۰/۰۰۰

جدول ۲ وضعیت ابعاد اعتماد اجتماعی در بین شهروندان یزدی را نشان می‌دهد. با توجه به داده‌های این جدول مقدار t آزمون تک نمونه‌ای اعتماد شخصی (-۶۸/۳۴۴) نشان دهنده این است که با ۰/۹۹ اطمینان می‌توان گفت که اعتماد بین شخصی نسبت به نمره استاندارد پایین‌تر است. در مورد اعتماد تعمیم یافته نیز نتایج آزمون نشان می‌دهد که مقدار t با (-۶۶/۹۰۷)، تفاوت میانگین (-۳۷/۶۹۶) و سطح اطمینان ۰/۹۹ درصد نسبت به نمره استاندارد پایین‌تر بوده است. بنابراین در مورد این فرضیه می‌توان گفت که وضعیت ابعاد بین شخصی و تعمیم یافته اعتماد اجتماعی در بین شهروندان یزدی در شرایط مطلوبی قرار ندارد.

جدول ۳- آزمون t تک نمونه‌ای ابعاد مشارکت اجتماعی

متغیر	T	تفاوت میانگین	نمره استاندارد	میانگین	Sig.
مشارکت ذهنی	۸/۴۱۴	۱/۸۵۴	۱۵	۱۶/۸۵	۰/۰۰۰
مشارکت عینی	-۱۵۱/۴۵۱	-۱۹/۲۹۷	۳۳	۱۳/۷۰	۰/۰۰۰

داده‌های جدول ۳ وضعیت مشارکت اجتماعی در ابعاد ذهنی و عینی را در شهر یزد نشان می‌دهد. با توجه به نتایج جدول مشارکت ذهنی با مقدار t (۸/۴۱۴) و سطح اطمینان (P= ۰/۰۰۰) و تفاوت میانگین (۱/۸۵۴) نشان دهنده این است که مشارکت اجتماعی ذهنی در بین شهروندان یزدی از سطح میانه یا نمره استاندارد بالاتر است. اما درباره مشارکت عینی وضعیت خلاف مشارکت ذهنی را نشان می‌دهد، از نظر مشارکت عینی با مقدار t (-۱۵۱/۴۵۱)، تفاوت میانگین (-۱۹/۲۹۷) و سطح اطمینان (p= ۰/۰۰۰) شاهد پایین بودن این بُعد از مشارکت در جامعه مورد بررسی هستیم.

جدول ۴- آزمون همبستگی پیرسون بین اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی

متغیر	مقدار R پیرسون	Sig.
اعتماد و مشارکت	۰/۲۸۲	۰/۰۰۰

جدول ۴ آزمون همبستگی پیرسون بین اعتماد و مشارکت اجتماعی را نشان می‌دهد. با توجه به سطح معناداری (Sig.= ۰/۰۰۰) می‌توان با ۰/۹۹ اطمینان گفت که بین اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی رابطه‌ای مستقیم وجود دارد؛ یعنی با افزایش اعتماد، شاهد افزایش مشارکت خواهیم بود و بالعکس.

برای پی بردن به رابطه بین ابعاد اعتماد اجتماعی و سطوح مشارکت اجتماعی از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره یا مانووا (MANOVA) استفاده شده که در ادامه به ارائه نتایج این آزمون پرداخته شده است.

جدول ۵- آزمون ام. باکس متغیر وابسته

Boxes m	۱۵/۶۵۰
F	۰/۹۲۰
Df1	۳۶
Df2	۱/۱۷۲
.Sig	۰/۶۰۶

از آنجا که تحلیل واریانس چند متغیره بر اساس این رویکرد است که بردارهای متغیر وابسته از یک توزیع نرمال تبعیت می‌کند، به همین دلیل در دستور تحلیل واریانس چند متغیره آزمونی به نام ام.باکس تعبیه شده است که این فرضیه را مورد آزمون قرار می‌دهد. برای تفسیر نتیجه این آزمون از مقدار F و سطح معناداری آن استفاده می‌شود. در این جدول ملاحظه می‌شود که سطح معناداری مقدار F (۰/۶۰۶) از ۰/۰۵ بزرگتر است بنابراین می‌توان گفت که فرض صفر پذیرفته شده و شاهد برابری ماتریس‌های کوواریانس مشاهده شده متغیرهای وابسته هستیم.

جدول ۶- آزمون‌های چندگانه متغیرهای مستقل

Sig.	Error df	Hypothesis df	F	effect
۰/۰۰۵	۲۰۴/۰۰۰	۴۰/۰۰۰	۱/۷۹۲	اعتماد بین شخصی اثر پیلای
۰/۰۰۵	۲۰۲/۰۰۰	۴۰/۰۰۰	۱/۷۹۳	لاندام ویکلز
۰/۰۰۵	۲۰۰/۰۰۰	۴۰/۰۰۰	۱/۷۹۴	اثر هتلینگ
۰/۰۰۳	۱۰۲/۰۰۰	۲۰/۰۰۰	۲/۳۴۰	آزمون بزرگترین ریشه

اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ... ۲۷۵

۰/۰۰۰	۲۰۴/۰۰۰	۹۰/۰۰۰	۲/۰۱۹	اعتماد تعمیم یافته اثر پیلای
۰/۰۰۰	۲۰۲/۰۰۰	۹۰/۰۰۰	۲/۰۰۳	لانداى ويكلز
۰/۰۰۰	۲۰۰/۰۰۰	۹۰/۰۰۰	۱/۹۸۸	اثر هتلینگ
۰/۰۰۰	۱۰۲/۰۰۰	۴۵/۰۰۰	۲/۲۲۲	آزمون بزرگترین ریشه
				اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته
۰/۰۰۰	۲۰۴/۰۰۰	۲۹۶/۰۰۰	۱/۷۷۶	اثر پیلای
۰/۰۰۰	۲۰۲/۰۰۰	۲۹۶/۰۰۰	۱/۷۷۹	لانداى ويكلز
۰/۰۰۰	۲۰۰/۰۰۰	۲۹۶/۰۰۰	۱/۷۸۱	اثر هتلینگ
۰/۰۰۰	۱۰۲/۰۰۰	۱۴۸/۰۰۰	۲/۱۳۷	آزمون بزرگترین ریشه

جدول ۶ نتیجه معناداری چهار آزمون اثر پیلای، لانداى ويكلز، اثر هتلینگ و آزمون بزرگترین ریشه را ارائه کرده است. برای تفسیر معناداری این چهار آزمون باید از سطح معناداری آنها استفاده کرد. با توجه به داده‌های جدول ملاحظه می‌گردد که اعتماد بین شخصی تاثیر معناداری بر متغیرهای وابسته دارد. در مورد متغیر مستقل اعتماد تعمیم یافته نتایج آزمون‌های چهارگانه نشان دهنده معناداری اثر متغیر مستقل اعتماد تعمیم یافته بر متغیرهای وابسته است. در جدول ۶ علاوه بر اثر جداگانه هر یک از متغیرهای مستقل، به تاثیر همزمان متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته نیز اشاره شده است که تاثیر همزمان دو بُعد اعتماد اجتماعی بر متغیر وابسته را نشان می‌دهد.

جدول ۷- آزمون لون متغیر وابسته

متغیر وابسته	F	Df1	Df2	Sig.
مشارکت ذهنی	۳/۳۵۸	۲۱۳	۱۰۲	۰/۰۰۰
مشارکت عینی	۲/۴۶۰	۲۱۳	۱۰۲	۰/۰۰۰

جدول ۷ نتایج آزمون لون به منظور سنجش برابری واریانس‌های خطای دو متغیر وابسته در بین پاسخگویان را نشان می‌دهد. در این جدول در مورد متغیر مشارکت ذهنی، سطح خطای آماره $F (P=0/000)$ که کوچکتر از $0/05$ است نشان دهنده این است که واریانس خطای این متغیر در بین پاسخگويانی که از نظر میزان اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته با هم تفاوت دارند، متفاوت است. این نتیجه در مورد مشارکت عینی که سطح خطای آماره $F (P=0/000)$ کوچکتر از $0/05$ است نیز صادق می‌باشد یعنی واریانس خطای متغیر مشارکت عینی در بین پاسخگويانی که از نظر اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته تفاوت دارند متفاوت است.

جدول ۸- رابطه بین ابعاد اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی

Sig.	F	Mean square	df	متغیر وابسته	متغیر مستقل
0/003	2/339	19/790	20	مشارکت ذهنی	اعتماد بین شخصی
0/170	1/343	4/405	20	مشارکت عینی	
0/001	2/178	18/426	45	مشارکت ذهنی	اعتماد تعمیم یافته
0/004	1/912	6/271	45	مشارکت عینی	
0/000	2/043	17/285	148	مشارکت ذهنی	اعتماد بین شخصی و
0/010	1/543	5/058	148	مشارکت عینی	اعتماد تعمیم یافته

جدول ۸ نتایج مربوط به معناداری یا عدم معناداری کل مدل و همچنین تاثیر جداگانه هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته را نشان می‌دهد. با توجه به داده‌های این جدول متغیر اعتماد بین شخصی با $F=2/339$ و $P=0/003$ با مشارکت ذهنی رابطه معناداری دارد اما با مشارکت عینی با $F=1/343$ و $P=0/170$ رابطه‌ای دیده نشده است. یعنی میزان مشارکت ذهنی در بین پاسخگويانی که اعتماد بین شخصی متفاوتی دارند فرق می‌کند اما بین پاسخگويانی که مشارکت عینی متفاوتی دارند اعتماد

اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ... ۲۷۷

بین شخصی متفاوتی دیده نمی‌شود. در مورد متغیر اعتماد تعمیم یافته شاهد تفاوت معناداری ($F= ۲/۱۷۸$ و $P=۰/۰۰۱$) بین افرادی که مشارکت ذهنی متفاوتی دارند هستیم، این تفاوت معنادار در بین افرادی که مشارکت عینی متفاوتی دارند ($F= ۱/۹۱۲$ و $P= ۰/۰۰۴$) نیز دیده می‌شود. تعامل بین دو متغیر اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته و تاثیر همزمان این دو متغیر مستقل بر دو متغیر وابسته به لحاظ آماری معنادار است به طوری که برای مشارکت ذهنی با ($F= ۲/۰۴۳$ و $P= ۰/۰۰۰$) و برای مشارکت عینی با ($F= ۱/۵۴۳$ و $P= ۰/۰۱۰$) نشان دهنده تفاوت معنادار ابعاد اعتماد اجتماعی بین افرادی که دارای مشارکت اجتماعی (ذهنی و عینی) متفاوتی هستند، می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از کارکردهایی که اندیشمندان برای اعتماد اجتماعی ذکر کرده‌اند تاثیر آن بر همکاری و مشارکت اجتماعی است. به عقیده جامعه‌شناسانی چون پاتنام، زتومکا، گیدنز، اینگلهارت و... اعتماد اجتماعی با بوجود آوردن فضایی قابل اعتماد برای کنشگران انسانی، توانایی ریسک‌پذیری آنها را بالا برده و این مسئله مشارکت آنها را در امور گوناگون اجتماعی افزایش می‌دهد. بدنبال این مسئله، این پژوهش با هدف بررسی وضعیت اعتماد و مشارکت اجتماعی در شهر یزد و رابطه بین ابعاد آنها انجام شده است. بدین منظور پس از بررسی دیدگاه‌های مطرح در این حوزه از میان جامعه‌شناسان کلاسیک زیمل و از میان جامعه‌شناسان معاصر فوکویاما، کلمن، گامبتا، اوفه، جانسون، پاتنام، زتومکا، گیدنز و اینگلهارت انتخاب شدند که دیدگاه آنان به عنوان مبانی نظری و چارچوب نظری پژوهش انتخاب گردید. با توجه به نظریات این اندیشمندان اعتماد اجتماعی از آن جهت اهمیت دارد که با بسیاری از مفاهیم و پدیده‌های موجود در جامعه مانند نظم اجتماعی، توسعه اجتماعی - اقتصادی و مشارکت اجتماعی رابطه دارد و مبنایی برای همکاری و هماهنگی در میان افراد انسانی را ایجاد می‌کند. با توجه به هدف پژوهش این دو متغیر بوسیله پرسشنامه‌ای که دارای اعتبار و پایایی لازم بود، مورد

سنجش قرار گرفتند. پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، نتایج تحقیق نشان داد که وضعیت اعتماد اجتماعی در دو بُعد آن (بین شخصی و تعمیم یافته) نگران کننده است. بیشتر اندیشمندان از جمله گیدنز عقیده دارند که اعتماد بین شخصی بیشتر در جوامع سنتی قابل مشاهده است و اعتماد تعمیم یافته با گسترش نهادهای نوین در جامعه شکل می‌گیرد اما پایین بودن میزان اعتماد اجتماعی (بین شخصی و تعمیم یافته) در شهر یزد نشان دهنده وضعیت آشفته گذار از سنت به مدرنیته در این شهر است؛ وضعیتی که در آن جامعه نه به طور کامل از حالت سنتی خود خارج شده است و نه به طور کامل به صورت جامعه‌ای مدرن در آمده است. این وضعیت باعث شده است تا مولفه‌های اعتماد در جوامع سنتی مانند سنت‌ها، نظام‌های خویشاوندی، شبکه‌های ارتباطی محدود و درون گروهی و مذهب تعیین کننده الگوی رفتاری افراد نباشند و از طرف دیگر چون هنوز افراد به طور کامل محلی گرایی خودشان را از دست نداده‌اند، هرگز فرصت کسب دیگر انواع اعتماد (تعمیم یافته) را نداشته و هرگز به اعتماد به غیر خودی‌ها و غریبه‌ها نیندیشیده‌اند. در چنین وضعیتی اعتماد به نظام‌های انتزاعی و مجرد به عنوان وسیله تثبیت روابط، در راستای پهنه‌های نامشخص مکانی و زمانی هنوز شکل نگرفته است زیرا اعتماد به نظام‌های انتزاعی نشان دهنده اعتماد افراد به اصول غیر شخصی است و با پیشرفت‌های علمی و تکنولوژیک عصر جدید در ارتباط است اما در شهری چون یزد به دلیل ضعف مدرنیسم و مدرنیته این نوع اعتماد هنوز به طور کامل شکل نگرفته است. نتایج تحقیق همچنین نشان داد که وضعیت مشارکت اجتماعی در بُعد عینی نیز در شرایط مطلوبی قرار ندارد ولی برخلاف آن مشارکت ذهنی وضعیت بهتری را داراست؛ این موضوع گویای آن است که شهروندان یزدی تمایل به مشارکت در امور اجتماعی دارند اما به دلایلی مانند مناسب نبودن فضا برای فعالیت‌های داوطلبانه و مشارکتی این امکان برای آنها به صورت عینی میسر نیست. همانگونه که در مباحث نظری اشاره شد نظریه پردازانی مانند اینگلهارت، پاتنام، زتومکا، فوکویاما و... معتقدند که اعتماد افراد را به انجام دادن امور داوطلبانه و فعالیت‌های گروهی و مشارکتی تشویق می‌کند و زمینه‌ساز

مشارکت و همکاری در میان افراد است، یافته‌های این تحقیق نیز موید این رویکردها است. فرضیه رابطه بین اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی بوسیله ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که با میزان همبستگی ($R = 0/282$) و سطح معناداری ($\text{Sig.} = 0/000$) رابطه‌ای مستقیم بین این دو متغیر وجود دارد. یعنی با افزایش اعتماد اجتماعی شاهد افزایش مشارکت اجتماعی و برعکس کاهش اعتماد باعث کاهش مشارکت خواهد شد. این نتیجه با نتایج تحقیقات صورت گرفته نیز همسو است. در تحقیق ازکیا و غفاری (۱۳۸۰) در بررسی این دو متغیر همبستگی بین آنها تایید شده است، همچنین در تحقیقات موسوی (۱۳۸۵)، محمودیان (۱۳۶۹)، کوثری (۱۳۷۵)، نوروزی و بختیاری (۱۳۸۸)، سفیری و صادقی (۱۳۸۸) و علی پور و همکاران (۱۳۸۸) این نتیجه به دست آمده است. علاوه بر تحقیقات داخلی این نتیجه در تحقیقات گیلبرتسون و مینینگ (۲۰۰۶)، چانن (۲۰۰۰)، اسلانر و براون (۲۰۰۵) نیز دیده شده است هرچند که در تحقیق گیلبرتسون و مینینگ (۲۰۰۶) تاثیر اعتماد اجتماعی بر مشارکت تنها در بین تعدادی از گروه‌های اجتماعی دیده شده است. برای بررسی عمیق‌تر رابطه بین این دو متغیر با استفاده از آزمون تحلیل واریانس چند متغیره (MANOVA) به بررسی رابطه بین ابعاد بین شخصی و تعمیم یافته اعتماد و ابعاد ذهنی و عینی مشارکت اجتماعی پرداخته شد. در تحلیل واریانس چند متغیره رابطه بین دو یا چند متغیر مستقل کمی (فاصله‌ای یا نسبی) و کیفی (اسمی یا ترتیبی) با دو یا چند متغیر وابسته در سطح کمی (فاصله‌ای یا نسبی) مورد آزمون قرار خواهد گرفت. در این پژوهش نیز اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته به عنوان متغیرهای مستقل و مشارکت ذهنی و عینی به عنوان متغیرهای وابسته در نظر گرفته شده است. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که اعتماد بین شخصی با ($F = 2/339$ و $P = 0/000$) رابطه معناداری با مشارکت ذهنی دارد، اما این بعد از اعتماد اجتماعی با ($F = 1/343$ و $P = 0/170$) رابطه‌ای با مشارکت عینی ندارد. همچنین اعتماد تعمیم یافته با ($F = 2/178$ و $P = 0/001$) رابطه معناداری با مشارکت ذهنی دارد و با مشارکت عینی با ($F = 1/912$ و $P = 0/004$) رابطه معناداری دارد. در آزمون تاثیر

همزمان ابعاد اعتماد اجتماعی مشاهده شد که مشارکت ذهنی با $F=2/043$ و $P=0/000$ و مشارکت عینی با $F=1/543$ و $P=0/010$ رابطه معناداری با ابعاد اعتماد دارند. آنچه که در این آزمون مشخص شد، این است که ابعاد اعتماد اجتماعی به طور همزمان بر ابعاد مشارکت اجتماعی موثر هستند ولی به صورت مستقل اعتماد تعمیم یافته بیشتر از اعتماد بین شخصی بر مشارکت (ذهنی و عینی) موثر است. این نتیجه در پژوهش علی پور و همکاران (۱۳۸۸) نیز تایید شده است آنان در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که اعتماد تعمیم یافته به همراه پایگاه اقتصادی-اجتماعی به عنوان مهمترین پیش بینی کننده‌های مشارکت به شمار می‌آیند. بنابراین باید اذعان نمود که اعتماد اجتماعی با تاثیری که بر مشارکت اجتماعی دارد می‌تواند به عنوان بنیاد هر گونه همکاری و مشارکت نقش مهمی را در میان افراد انسانی بازی کند. اعتماد افراد را به انجام دادن کنش‌های جمعی و داوطلبانه و فعالیت‌های گروهی و مشارکت در سازمان‌های غیردولتی سوق می‌دهد. در جایی که اعتماد بر روابط اجتماعی حاکم نباشد افراد منافع شخصی خود را دنبال کرده و هیچ گونه تعهدی نسبت به مصالح جمعی نخواهند داشت و این مسئله باعث بدبینی آنها نسبت به یکدیگر گردیده و موجب خواهد شد که نتوانند در امور اجتماعی مشارکت کنند. در نهایت یافته‌های پژوهش گویای ضعف قابل تامل در هر دو پدیده اجتماعی در شهر یزد می‌باشد. از آنجا که جامعه ایران در حال گذار از سنت به مدرنیته است، می‌توان انتظار داشت که اعتماد اجتماعی و بیشتر بعد تعمیم یافته آن به عنوان مهمترین عامل موثر بر مشارکت اجتماعی شناخته شود و این مسئله‌ای است که توجه هر چه بیشتر چه در حوزه پژوهش و چه در حوزه سیاستگذاری را می‌طلبد.

منابع

- اجاقلو، سجاد؛ محمدجواد زاهدی. (۱۳۸۴)، بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۴.

اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ... ۲۸۱

- اوفه، کلاوس. (۱۳۸۴)، چگونه به شهروندان اعتماد کنیم؟ برگرفته شده از کتاب سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه به کوشش کیان تاجبخش، ترجمه: حسن پویان و افشین خاکباز، انتشارات شیرازه،
- ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری. (۱۳۸۳)، بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی کاشان، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۷.
- اسلندر، اریک و بو رودستین. (۱۳۸۷)، همه چیز برای همه، برابری و اعتماد اجتماعی، پژوهشنامه اعتماد اجتماعی، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، شماره ۱۶.
- امیر کافی، مهدی. (۱۳۸۰)، اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، نمایه پژوهش، شماره ۵.
- اکبری، امین. (۱۳۸۳)، نقش سرمایه اجتماعی در مشارکت، بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت سیاسی-اجتماعی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
- اینگلهارت، رونالد. (۱۳۷۴)، تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی، ترجمه: مریم وتر، انتشارات کویر.
- انعام، راحله. (۱۳۸۱)، بررسی اعتماد بین شخصی در میان روستاییان شهریار، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء.
- بیرو، آلن. (۱۳۷۵)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه: باقر ساروخانی، تهران، انتشارات کیهان.
- پاتنام، روبرت. (۱۳۸۰)، دموکراسی و سنتهای مدنی، ترجمه: محمد تقی دلفروز، تهران: انتشارات غدیر.
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۵)، جامعه شناسی نظم، تهران: نشر نی.
- چلبی، مسعود. (۱۳۸۱)، بررسی نظام شخصیت در ایران، تهران: نشر پژوهشی فرهنگ.

- حیدر آبادی، ابوالقاسم. (۱۳۸۹)، اعتماد اجتماعی و عوامل فرهنگی - اجتماعی موثر بر آن، **مجله تخصصی جامعه شناسی**، پیش شماره سال اول.
- رجب‌لو، موسی. (۱۳۸۵)، بررسی میزان اعتماد اجتماعی بر حسب پایگاه اجتماعی، اقتصادی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، **پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی**. واحد تهران شمال، دانشکده مدیریت و علوم اجتماعی.
- ریتزر، جورج. (۱۳۸۶)، **نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر**، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- زین آبادی، مرتضی. (۱۳۸۷)، **تئوریه‌ها و نظریات مربوط به اعتماد اجتماعی در جامعه، پژوهشنامه اعتماد اجتماعی**، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، شماره ۱۶.
- زتومکا، پیوتر. (۱۳۸۷)، **اعتماد نظریه جامعه شناختی**، ترجمه: غلامرضا غفاری، نشر شیرازه.
- ساروخانی، ب. (۱۳۸۰)، **روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، بینش‌ها و فنون**، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، جلد دوم.
- سفیری، خدیجه و مریم صادقی. (۱۳۸۸)، **مشارکت اجتماعی دانشجویان دختر دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه‌های تهران و عوامل اجتماعی موثر بر آن، جامعه شناسی کاربردی**، سال بیستم، شماره ۲.
- سالکی، حسین. (۱۳۶۹)، **مشارکت**، چاپ اول.
- شارع پور، محمود. (۱۳۸۰). **فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن، نامه انجمن جامعه شناسی**، سال اول، شماره یک.
- صفری شالی، رضا. (۱۳۸۶)، **راهنمای تدوین طرح تحقیق**، تهران: انتشارات جامعه و فرهنگ.

اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ... ۲۸۳

صفری شالی، رضا؛ کریم حبیب پور گتایی. (۱۳۸۸)، **راهنمای جامع اسپاس** در تحقیقات پیمایشی، نشر لویه.

- طوسی، محمد علی. (۱۳۷۰)، **پدیده مدیریت شهری، مجله تدبیر**، شماره ۹.

- عمید، حسن. (۱۳۶۹)، **فرهنگ عمید**، تهران: انتشارات امیر کبیر، چاپ سوم.

- علی پور، پروین؛ محمد جواد زاهدی؛ ملیحه شیانی. (۱۳۸۸)، **اعتماد و مشارکت، مجله جامعه شناسی ایران**، شماره ۲ تابستان ۱۳۸۸.

- فوکویاما، فرانسیس. (۱۳۷۹). **پایان نظم؛ سرمایه اجتماعی و حفظ آن**، ترجمه: غلامعباس توسلی، تهران: جامعه‌ایران.

- قدیمی، مهدی. (۱۳۸۶)، **بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه‌های زنجان، پژوهشنامه علوم انسانی**، شماره ۵۳.

- کلمن، جیمز. (۱۳۷۷)، **بنیادهای نظریه اجتماعی**، ترجمه: منوچهر صبوری، انتشارات نی.

- کوثری، مسعود. (۱۳۷۵)، **بررسی تاثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان استان خراسان در فعالیتهای عمرانی**، **پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه تربیت مدرس**.

- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۴)، **پیامدهای مدرنیت**، ترجمه: محسن ثلاثی، انتشارات مرکز.

- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۸). **تجدد و تشخیص**، ترجمه: ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.

- لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۸۳)، **جامعه شناسی توسعه**، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور.

- منصوریان، محمدکریم؛ حسین قدرتی. (۱۳۸۸)، **اعتماد اجتماعی و تعیین کننده‌های آن**، رهیافت نهاد محور یا جامعه محور؟، **مجله جامعه شناسی کاربردی**، سال

بیستم شماره ۲.

- موسوی، میرطاهر. (۱۳۸۵)، مشارکت اجتماعی یکی از مولفه‌های سرمایه اجتماعی، **فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی**، سال ششم، شماره ۲۳.
- میزتال، باربارا. (۱۳۸۰)، بررسی مفهوم اعتماد در میان جامعه شناسان کلاسیک، ترجمه: ناصرالدین میزتال، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، **نمایه پژوهش شماره ۵**.
- معید فر، سعید و پرویز جهانگیری. (۱۳۸۸)، اعتماد اجتماعی تعمیم یافته و عوامل موثر بر آن، **فصلنامه دانشنامه علوم اجتماعی**، دوره اول، شماره ۱.
- محمودیان، حسین. (۱۳۶۹)، بررسی میزان و علل مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی، **پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه تربیت مدرس**.
- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۶۹)، **بررسی زمینه‌های مشارکتی روستاییان و ارتباط آن با ترویج کشاورزی**، تهران.
- نوروزی، فیض الله؛ مهناز بختیاری. (۱۳۸۸)، مشارکت اجتماعی و عوامل اجتماعی موثر بر آن، **فصلنامه راهبرد**، شماره ۵۳.
- هزار جریبی، جعفر؛ رضا صفری شالی. (۱۳۸۸)، بررسی عوامل موثر بر اعتماد اجتماعی شهروندان، **مجله جامعه شناسی کاربردی**، شماره ۴.
- A. Papagapitos, R. Riley. (2009). **Social trust and human capital formation**, Economics letters. Vole 102.
- E.M.Uslaner, M. Brown. (2005). **Inequality, trust and civic Engagement**, American Politics Research, Vole 33.
- G., Veenstra. (2002). **Explicating social capital · trust and participation in the civil space**. Canadian Journal of Sociology; 27.
- H.S, Baum. (2001). **citizen participation**, international Encyclopedia of the social & behavioral sciences,
- J. Gilbertson, J. Maning. (2006). **social participation and social capital in south Yorkshire coalfield communities**, Available from

۲۸۵ اعتماد اجتماعی و رابطه آن با مشارکت ...

Sheffield Hallam university research Archive. (SHURA). at 'Http ' //shura. Shu.ac.uk/830/.

- M.M. Tschanen. (2000). **Collaboration and the need for trust**, journal of Education Administration, Vol. 39, No 4.
- P, Hickman. And Manning, J. (2005), 'Community involvement in neighborhood Regeneration ' who participates?' Voluntary Action, 7 (1),
- R.D. Putnam. (2000). **bowling Alone ' the collapse and Revival of American community**, New York 'Simon and Schuster press.
- R.D.putnam. (1995). **bowling aAlone ' American declining social capital**, journal of democracy no6, vol1, pp 65-78.
- Jahnsn, D. (1993). **reaching out ' interpersonal effectiveness and self-actualization**, Boston university press.

